Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Орта кюн, абустолну ал айы (ноябрь) 12, 2026 жыл

№ 136 (21805)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Алгъышлау

«Антыгъызгъа кертичилигиз, кишилигиз ючюн да жюрек ыразылыгъымы билдиреме»

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Къабарты-Малкъар Республикада Ич ишле министерствону энчи къауумун бла ветеранларын Россейни ич ишле органларында къуллукъ этгенлени кюню бла алгъышлагъанды.

«Бюгюн биз ниет чыныгъыулукъла-ры бла кишиликлери кючлю болгъан, жамауатыбызны бла инсанларыбызны къоркъуусузлукъларын жалчытыу жаны бла борчларын бет жарыкълы, бирде уа кеслерин аямай толтургъан адамланы хурметлейбиз. Ала не заманда да регионда Ич ишле министерствону ышаннгылы мурдору болгъанлай келедиле.

Шёндюгю къыйын болумлада республиканы право низамны сакълаучулары, алгъыннгы тёлюлени ахшы тёрелерин андан ары бардыра, боюнларына салыннган къыйын эмда жууаплы борчланы тынгылы тамамлайдыла, аманлыкъчылагъа, экстремизмге эмда коррупциягъа къажау къаты кюреш бардырадыла, Къабарты-Малкъарны жамауатыны тынчлыгъын ышаннгылы сакълайдыла.

Къуллукъ борчугъузну бет жарыкълы толтургъаныгъыз бла сиз республиканы тыйгъычсыз эмда къоркъуусуз айныуун жалчытыугъа уллу къошумчулукъ этесиз. Антыгъызгъа кертичилигиз, кесигизни аямай къуллукъ этгенигиз, жигитлигиз ючюн да сизге жюрек ыразылыгъымы билдиреме. Ветеранлагъа насийхатчылыкъ ишлери, энди къуллукъ этип башлагъанлагъа усталыкъларын ёсдюрюрге болушханлары ючюн энчи ыспас этерге сюеме.

Багъалы жолдашла!

Туугъан Къабарты-Малкъарыбызгъа эмда Ата журтубузгъа мындан ары да бет жарыкълы къуллукъ этеригигизге, уллу жетишимле болдурлугъугъузгъа да ишексизме. Жюрегими терининден сизге кийик саулукъ, монглукъ да тежейме, бар игиликле да сизни болсунла!» - деп жазылады КъМР-ни Башчысыны алгъышлауунда.

Оноу

«Жигитлени заманыны» ючюнчю къаууму сайланады

РФ-ни Президенти Владимир Путинни оноуу бла «Жигитлени заманы» программаны ючюнчю къауумуна сайлау башланнганды.

Эсигизге салайыкъ, «Жигитлени заманы» энчи аскер операциягъа къатышханланы араларында ала артда къырал эмда муниципал власть органлада, къырал компаниялада, предприятиялада, жамауат бёлюмде да ишлерча оноучу кадрла хазырлау жаны бла программады.

Ючюнчю къауумгъа сайлауда магъаналы жангычылыкъ барды – программагъа энчи аскер операцияны аскерчилерини бла ветеранларыны араларында бийик билимлери болмагъанла да къатышаллыкъдыла. Заявканы орта битеулю эмда орта профессионал неда тауусулмагъан бийик билимлери болгъан жашла бла къызла да берирге боллукъдула.

Окъутуу юч жылны барлыкъды. Билим беруню болжалы жангы окъутуу амалла бла ишни къурау формала кийирилгенлерини хайырындан къысхартылгъанды.

Заявкала официал сайтда алынадыла, аланы бериу **2027 жылны 25 январына** дери созуллукъду, деп билдириледи КъМР-ни Башчысыны МАХ-да каналында.

Тапландырыу

Узакъ эллеге – тынгылы жолла

Къабарты-Малкъар Республикада «Инфраструктураны жашау ючюн» миллет проект тамамланнганыны хайырындан уллу болмагъан узакъ эллеге баргъан жолланы жангыртыу ишле жарашдырылгъан планнга кёре бардырыладыла, деп билдириледи республиканы оноучусу Казбек Коковну МАХ-да каналында.

– Быйылгъы жылда Зольск районну Кичибалыкъ элине элтген узунлугъу 3,9 километр болгъан жол тынгылы жангыртылгъанды. Бу объект регионну ара шахарындан эм узакъда орналгъан эллеринден бирине саналгъаны себепли, анда жашагъанлагъа уллу магъананы тутады. Андан сора да, юсюбюздеги жылда Нальчик-Майский автомобиль жол жангыртылгъанды, бу жол Черная Речка элге элтеди, аны узунлугъу 6 километрден асламды. Быйыл хайырланыргъа берилген автомобиль жолланы санына Хамидие-Тёбен Курп саналады. Тийишли миллет проектни хайырындан Бориев эм Кудаев атлы орамлада узунлугъу 4,8 километр болгъан жол тынгылы жангыртылгъанды.

Дагъыда быйыл Эски Черек-Жемтала-Сукан суу автомобиль жолгъа тынгылы ремонт этилгенди. Черек райондан Псыгансу элге элтген жолну узунлугъу 5,3 километрди. Андан сора да, 2026 жылда жоллада бардырылгъан эм магъаналы къурулуш ишледен бирине узунлугъу 12,6 километр болгъан Черная Речка-Благовещенка автомобиль жол тергеледи. Бу трасса Къабарты-Малкъарны Урван, Прохладна районларын эм Басхан шахарны бирге къошхан жолгъа саналады.

Бюгюнлюкде республикада къурулушу эртгеден бери бардырыла тургъан эм къыйын объект Экинчи Чегем-Булунгу автомобиль жолду. Аны узунлугъу 25 километр болады. Бу жол узакъ тау эллерибиз Эл-Тюбю бла Булунгугъа элтеди, анда жылны аягъына ишле толусунлай бошалыргъа керекдиле, – деп айтылады билдириуде.

Айныу

Ашхананы къурулушу къыстауду

Республиканы психиатрия эм наркология арасында шёндюгю ашхананы къурулушун бардыра турадыла, деп билдириледи республиканы Башчысыны Администрациясыны МАХ-да каналында.

– Къурулуш ишлеге ырысхыны толусунлай республикалы бюджет бёледи. Психиатрия эм наркология араны ашханасы 1985 жылда ишленнген эди, 41 жылны ичинде анда бир кере да тынгылы ремонт бардырылмагъанды, мекям иги да тозурагъаныны себебинден, аны орунына жангысын сюерге оноу этилген эди.

Жангы ашхана 324 квадрат метр болады, аны проекти шёндюгю излемлеге кёре жарашдырылгъанды. Мында аш-азыкъны этген кезиуде битеу технология излемлени эм гигиена жаны бла мардаланы да сакъларча онгла къураллыкъдыла. Аслам эс продуктла узакъ кезиуге дери бузулмай турурча этилликди. Жангы мекямда шёндюгю излемлеге келишген отоула, ол санда сууукълукъну жибермей тутхан камерала, бир кюнню ичинде хайырланнган продуктланы эм гыржынны бла булкаланы сакълагъан жерле боллукъдула.

Аш-суу хазырлагъан мекям шёндюгю технологиялы оборудование бла жалчытылынырыкъды. Андан сора анда ишлегенлеге тийишли онгла къураллыкъдыла, аланы энчи отоулары эм солурча жерлери да боллукъду, – деп айтылады билдириуде.

Ачылыу

Минги тауну этеклеринде лыжалада учхан кезиу башланнганды

Тюнене Минги тауда лыжала бла учхан кезиу башланнганды – «Эльбрус» курорт 3847-3500 метр бийикликде болгъан «Гарабаши-Мир» станциядан тебиреп лыжала бла учаргъа жерни хазырлагъанды, деп билдириледи республиканы оноучусуну Казбек Коковну МАХ-да каналында.

– Эки километр узунлугъу эм учаргъа къоркъусузлугъу бла къызыл белгиси болгъан трасса къышда лыжала бла учаргъа сюйгенлени сакълайды.

Шёндю башха жолланы да жарашдыра турадыла. Бюгюнлюкде Минги тауну этеклеринде сууукъду, кече сууукълукъ 14 градусха жетеди. Лыжачыла учарыкъ жерледе къарны жарашдыргъан 48 генератор ишлейди, ала жалгъан къарны чыгъарып, адамла лыжала бла учханда жол тынч болурча этедиле.

Октябрь айны аягъындан Приэльбрусьеде Москвадан, Санкт-Петербургдан, Калугадан, Воронежден, Липецкден эки жюзден аслам спортчу келгендиле эм Тюркню ски-альпинизмден жыйымдыкъ командасы жарауланы этеди.

Жууукъ кюнледе энтта да 57 спортчу келликдиле.

Быйлгъы жылда да тау лыжала бла учханланы Минги тауну этеклеринде бардырылгъан тюрлю-тюрлю, ол санда ариу тёрелерибизге жораланнган мероприятияла, татыулу ашханалары эм ол тийреледе жашагъанланы къонакъбайлыкълары бла къуандырырла, деп ышанама.

Биз Къабарты-Малкъарда къонакълагъа тюберге хазырбыз, хош келигиз! -деп айтылады билдириуде.

Жангыртыу

Мектеплени жангыртыу жаны бла иш тынгылы бардырылады

2022 жылда Къабарты-Малкъарда битеулю билим берген школланы тынгылы ремонт этиу программа бардырылып башланнганды. Тёрт жылгъа республикада 80-ге жуукъ окъуу мекямгъа ремонт этилгенин билдиреди КъМР-ни Башчысы Казбек Коков МАХ-да каналында.

– Билим бериую школ системасын жангыртыу программаны башламчысы Президентибиз Владимир Владимирович Путин болгъанды.

Республиканы таматасы мектепни жангыртыу ол жаланда тынгылы ремонт угъай, аны тийишли оборудование эмда класс мебель бла жалчытыу да болгъанын белгилеп айтады.

Быйыл бизде аслам иш тамамланырыкъды – биржыллыкъ болжалда 38 мектепни тынгылы ремонту толтуруллукъду, дагъыда 5-син – экижыллыкъ болжалда. Аладан шёндюге 17 школгъа ремонт этилгенди, ала бюгюннгю кюннге келишген, ырахат болумлары болгъан жерледиле – сабийлеге, устазлагъа да аламат.

Изленгенине кёре школ жерлени кёбейтгенбиз эмда сабий билим бериу махкемеледе дерслени бир сменли халгъа кёчюргенбиз. Ишни андан ары бардырабыз, - деп жазгъанды Казбек Коков.

Эл мюлк

Тирлик къууандырады

Шимал-Кавказстатны управлениясындан билдиргенлерича, быйыл Къабарты-Малкъарны мюлклерини барысында да картофдан 158 минг тонна жыйылгъанды. Ол былтырдан 5 процентге кёпдю.

Бюгюнлюкде республикада картоф ёсдюрюлген бахчала 7 минг гектардан аслам боладыла. Ол кёп тюйюл эсе да, жерчиликде къармашханла жангы амалланы тири хайырланнганларыны себебинден бир гектардан 230,5 центнер алгъандыла. Ол а 4 процентге артыкъды.

Эсге сала айтсакъ, картофну асламысын, неда 90,4 процентин, энчи иели мюлкле ёсдюредиле. Жыйылгъан тирлик кёп заманны сакъланырча, энчи жерлеге жиберилгенди. Аны хайыры бла картоф кюз эмда къыш сууукълада ашыкъмай сатаргъа жетерикди.

Танг кесек кёгет жарашдырылгъанды

Быйыл Къабарты-Малкъарны консерва заводлары жемишледен бла тахта кёгетледен 248 миллион банка хазырлагъандыла. Аланы иги кесеги тахта кёгетледен жарашдырылгъанладыла, деп билдириледи КъМР-ни Эл мюлк министерствосуну пресс-службасындан.

Консервала чыгъарыуну къыстау заманы алгъаракълада бошалгъанды. Ол кезиуде иги кесек томат паста жарашдырылгъанды. Аны асламысы республикадан тышына ашырылады, къалгъаны уа мияла орунлада сатылады.

Бирси жылладача, жашил къудорудан бла нашадан, татлы нартюхден да иги кесек консерва этилгенди. Бюгюнлюкде жемишлени жарашдырыу да тири барады, аладан кёбюсюнде пюре бла сокла этиледиле.

Эсге сала айтсакъ, республикада чыгъарылгъан консервала бюгюнлюкде тынгылылыкълары бла кёп жерледе белгилидиле.

Саулай алгъанда уа, кёгетледен бла жемишледен къатыкъла хазырлау жаны бла республика арт юч жылда Шимал-Кавказ федерал округда биринчи жерни алады. Алай бла СКФО-да тахта кёгетледен, жемишледен эм наныкъладан консерва продукцияны 90 процентин жарашдырады. Къыралда окъуна консерваланы 14 проценти бизни регионда чыгъарылады.

Сабанлагъа хата жетмезча

«Россельхозцентрни» республикада бёлюмюню келечилери уллу къоранчлагъа келтирирге боллукъ аурууланы, къурт-къумурсхаланы ачыкълар муратда дайым тинтиуле бардырадыла. Сёз ючюн, кюзлюкле уллу заран салгъанладан бирлери чычханладыла. Аладан сакъланыр ючюн, заманында мадар этерге тийишлиди. Аны бла бирге ала жайылмазларына кёз-къулакъ болгъанлай турургъа керекди.

Быйыл чычханланы аслам жайылырларына хауа болумла, ол санда тирликни кёплюгю, кюз артыны жылылыгъы эм сууну эркин табылгъаны да себеплик этгендиле. Сёз ючюн, бир чычхан суткагъа кесини ауурлугъундан эсе 2-3 кере кёп ашаргъа боллукъду. Аны бла бирге терк-терк жайылгъанларын эсге алсакъ, сабанланы 30-70 проценти жараусуз болуруна къоркъуу салынады.

Аны ючюн «Россельхозцентрни» республикада бёлюмюню специалистлери жыл сайын тинтиуле бардыргъанлай турадыла. Быллай ишни къыйматлы амалларындан бири алгъадан тийишли мадарла этиудю. Сёз ючюн, аланы бир гектарда уялары 50-ден башлап 150-ге жете эсе, алагъа къажау кюрешни олсагъат къолгъа алыргъа керекди.

Бюгюнлюкде республикада бу жаны бла иш жетишимли барады. Мюлклени иелери «Россельхозцентр» бла тири байламлыкъ жюрютедиле. Асыралгъан къылкъылыланы урлукъларына да фитоэкспертиза этедиле.

Эсге сала айтсакъ, сабанлада чычханланы, къурт-къумурсханы неда жукъгъан ауруулану къалай тюрлю къурутургъа боллугъуну юсюнден «Россельхозцентрде» специалистледен соругъа боллукъду. Аны адреси эмда телефону: **Нальчик шахар**, **Малкъар орам**, **100**, **8(8662)74-25-74**. Управленияны бёлюмлери районлада да ишлейдиле.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Игилендириу

Кёпюрню – болжалдан алгъа

Къабарты-Малкъарда «Жашау этерге инфраструктура» миллет проектге кёре аслам иш этиледи. Ол санда иги кесе жол бла кёпюр да жангыртыладыла. Ма бу кюнледе да Прохладный – Эльхотово жолда Терк сууну боюнунда узунлугъу 182 метрге жетген деу кёпюрню болжалдан алгъа салып бошагъандыла. Ишле жангы техника излемлеге кёре толтурулгъандыла, деп билдириледи КъМР-ни Транспорт эмда жол мюлк министерствосуну пресс-службасындан.

Эсге сала айтсакъ, кёпюр эллени бла регионланы арасында байламлыкъны жалчытады. Ишлени кезиуюнде специалистле жалгъан кёпюрню тозурагъан аберилерин алышхандыла, тротуарланы игилендиргендиле эм къоркъуусузлукъну жалчытырча темир буруула да тартхандыла. Ахырында эки къат асфальт салгъандыла.

Аны бла бирге бюгюнлюкде Новопавловск – Прохладный – Моздок трассада жерни башы бла баргъан, узунлугъу 224 метрге жетген кёпюрню да ишлеп кюрешедиле. Бусагъатда специалистле аны бетондан чигинжилерин, аркъауларын салып бошап, бирге къошулгъан жерлерин жамайдыла, ызы бла биринчи къат асфальт саладыла эм башха жумушланы да тамамлайдыла.

Эсге сала айтсакъ, кёпюр быйылдан кеч къалмай хайырланыргъа берилирге керекди.

Кенгеш

Эсепле чыгъарылгъандыла, тамамланыллыкъ жумушла да белгиленнгендиле

Кёп болмай КъМР-ни саулукъ сакълау министри Рустам Калибатов медицина организацияланы таматалары бла кенгеш бардыргъанды. Анда республикада саулукъ сакълауну айнытыу, ол санда къыйматлы программаланы жашауда бардырыу не халда болгъанына энчи эс бурулгъанды.

Жыйылыуда озгъан эки ыйыкъда саусузла бла байламлыкъ жюрютюлген порталны (ПОС) ишин эсеплегендиле. Мында жарсытхан соруулагъа къысха заманда жууап берилирге кереклиси къаты эсгертилгенди. Дагъыда поликлиникала бла амбулаторияла ишлеу, алгъыннгылагъа тынгылы ремонт этиу жаны бла болум сюзюлгенди эм келир заманнга борчла белгиленнгендиле.

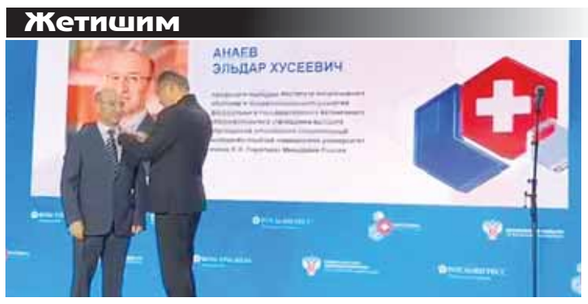
Андан сора да, абаданланы араларында ёлгенлени санын азайтыу жаны бла къаллай мадар этилгенини юсюнден айтылгъанды. Аны бла байламлы этилген эм тамамланыргъа керек жумушлагъа да къаралгъанды.

Жыйылыугъа къатышханла медицина учрежденияланы тийишли кадрла бла жалчытыугъа да эс бургъандыла. Ол санда «Земский доктор/Земский фельдшер» программаланы жашауда бардырыуну эсеплерин сюзгендиле эм жетишимле бла да шагъырейленнгендиле. Онкология ауруулагъа къажау турууну, Сгепатит кенг жайылмазча этиуню мадарларыны юслеринден да сёлешиннгенди.

Аны бла бирге бёлюмде цифралы жумушла, ол санда «Вебиомед» эм МАХ платформала, къалай хайырланылгъанларына да къаралгъанды. Дагъыда микробиология лабораторияланы айнытыугъа аслам эс бурулгъанды. Бу жаны бла ишни тирилтиу диагноз салыуда эм жукъгъан ауруулагъа багъыуда да болушуругъу эсге салыннганды.

Ахырында Рустам Калибатов туура этилген кемчиликлени кетериую битеу амалларын хайырланыргъа эм салыннган борчла болжалдан кеч къалмай толтурулургъа кереклисин къаты эсгертгенди.

Жетишим

Къыйынына – бийик багъа

Кёп болмай Россейни Н.И. Пирогов атлы миллет медицина илму арасыны кафедрасыны профессору Аналаны Хусейни жашы Эльдар "Россей Федерацияны сыйлы врачы " деген даражалы атха тийишли болгъанды, деп билдириледи Черек муниципал районну администрациясыны пресс-службасындан.

Эльдар Хусеевич кёп жылланы бет жарыкълы уруннган эм къыралны медицина бёлюмюн айнытыугъа уллу къыйын салгъан чынтты устады. Аны пульмонология, терапия, аллергология, реаниматология эм башха бёлюмледен да ахшы билими эм сынамы бардыла. Ол 170-ден артыкъ илму ишни авторуду эм «Призвание» деген даражалы премияны лауреатыды.

- Аналаны Хусейни жетишими бла жюрекден алгъышлайбыз. Саулукъ, таркъаймазлыкъ кючкъарыу эм жангы жетишимле болдурурун тежейбиз, – деп айтылады Черек районну администрациясыны алгъышында.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Жазылыу-2027

Газет – маданиятыбызны сакълауру

ХУРМЕТЛИ ЖАМАУАТ!

Биз «ЗАМАН» газетни бетлеринде республикабызда тамамланнган ишлени юсюнден билдириуле жазабыз, халкъыбызны тарыхыны, маданият хазнасыны, къууанчларыны, жарсыуларыны, ниетлерини бла муратларыны юсюнден да материалла басмалайбыз. Малкъар халкъны айтхылыкъ эм белгили адамлары унутулуп къалмазларыны къайгъысын кёребиз, алагъа махтау беребиз. Жаш тёлюбюз окъуулу, адепли, жетишимли болуруна себеплик этерге, аны огъурлу жумушлагъа кёллендирирге итинебиз. Ахшы адет-тёрелерибизни, ана тилибизни сакълаугъа энчи эс бёлебиз.

Алайды да, жазылыгъыз, билеклик этигиз жангыз газетибизге. «Заманны» алсагъыз, ол хар юйюрге жангыз да ахшы хапар, игилик келтирликди. Газетге почтаны бёлюмлеринде жазылыргъа боллукъду, алты айгъа

багъасы 1192 сом бла 62 капекди.

Изданиябызгъа интернетде бу адресни https://smikbr.ru/zaman ачып, ол магъаналы жумушну алай тамамларгъа да боллукъду.

Бизни индексибиз – П 5893

«Врачны болушлукъ излеп келгенлеге эм алгъа жюрек жылыуу болургъа тийишлиди» — 2 бет

Назму тизгинлери бюгюн да биргебизгедиле — 3 бет

Нарт эпосну энчиликлерине жоралап — 4 бет

Жыйылыу

Халкъланы бирикдирген кючню юлгюлери

Къабарты-Малкъарны Гуманитар тинтиуле бардыргъан институтунда «Россейни халкъларыны бирликлерини мурдору: тарых эмда маданият, Ата журтха сюймеклик эмда инсанлыкъ, тёреле эмда башламчылыкъла. Шимал Кавказлы ыз» деген ат бла Битеуроссей даражалы илму конференция озгъанды. Ол кеси да Россейни халкъларыны бирликлерини жылына аталгъанды эмда бери, алимледен сора да, къырал къуллукъчула, башхала да келгендиле.

Хаути Сохроков.

Касболат Дзамихов.

Къонакъланы санында уа «Россейни халкъларыны ассамблеясыны» бизни республикада бёлюмюню таматасы, экономика илмуланы доктору Хаути Сохроков да болгъанды. Конференцияны ишине къыралны башха-башха регионларындан сынамлы алимле илму ишле хазырлагъандыла эмда аланы бирге жыйышдырылып басмаларыкъларын да белгилерчады.

Жыйылыуну ача, институтну директору Касболат Дзамихов аны къырал даражада бардырылгъанын эмда къуралгъанын ахшы шартха санагъанын белгилегенди. Институтда бардырылгъан конференцияланы юсюнден билдириулени жамауатха жетдириуде СМИ-лени юлюшю да магъаналы болгъанын ангылатханды.

Тюбешиую темасында тохташа, къыралыбызны Президенти Владимир Путин 2007 жылда Мюнхенде окъуна Россей деменгили, кючлю къырал болгъанын эмда аны бла байламлы терс, тюзлюксюз оноуну бирлерине да этерге къоймазлыгъын билдиргенин да айтханды.

- Бюгюннгю темабызны юсюнден айта, биз СВО-ну, къыралыбызда, жамауатны арасында шёндюгю болумланы юсюнден сагъыныргъа, айхай да, тийишлибиз. Бизни жашладыбыз анда болдургъан кишиликни, жигитликни юсюнден бир сёз бла айтып ангылатхан къыйынды. Алгъаракъда телевизорда энчи аскер операцияда къуллукъ этген бир жашны юсюнден къарагъан бериуюм бизни адамларыбыз къаллай бирге дери кючлю болгъанларыны юсюнден дагъыда бир кере сагъышландыргъанды. «Сен юйюрню атасыса, юч сабийинг да сени ахшы умутла бла сакълагъанларын унутма!» - деп,

командири кёл этдиргенлей тургъан жаш ол сёзледен къалай къарыу алгъаныны юсюнден да хапар айта эди, - дегенди Касболат Фицевич.

Ма быллай юлгюлени мурдорунда Россейни халкълары бириккенлерин, аллай шартла алагъа кюч да бергенлерин къатлай, Западны къыраллары тарыхыбызны тюрлендирирге, анга кёп жалгъан затны къошаргъа кюрешгенлерин эсгерте, къайда да гуманитар тинтиуле бардыргъан институтланы борчлары, жууаплылыкълары да ол шартланы жамауатха, бютюнда жаш адамлагъа бла келир тёлюлеге, тюзлюгюча жетдириу, сакълау да жаны бла уллу болгъанын чертгенди. Къыралны жалынчакъсызлыгъын кючлеуде да академиялы илмуланы айнытыуну магъанасы энчи болгъанын да ангылатханды.

Хаути Хазритович да, жыйылгъанланы алларында сёлеше, жамауат барыбыз да бир бирибизни билип, ангылап да жашасакъ, къырал да анга кёре кючлю болгъанын чертгенди. Тюзлюкню сакълауда алимлени борчлары, жууаплылыкълары бла байламлы Касболат Дзамихов айтхан сёзлени кертиликлерин да къатлагъанды.

- Къыралыбызда халкъланы бирлигини юсюнден сёз баргъанда, мен да энчи аскер операцияны айтмай къоялмагъанма. Туугъан элим Эски Черекде кёп болмай анга къатышып жан берген 31-чи жашны келтиргенлери мени бек титиретгенди. Аны бла байламлы жашауну юсюнден сагъышларыбыз уллудула, быллай болумда, биз бир бирге билеклик этерге да керекбиз. Акъылман Къулийланы Къайсынны сёзлерин тюшюрюучюме хар заманда эсиме. Аны адамлагъа, къатында жашагъанлагъа къаллай бир сюймеклиги, жандауурлугъу бар эди. Биз да ма алай, бир бирибизни багъалай билирге тийишлибиз, - дегенди.

Андан сора да, Хаути Сохроков келишиулюкню юсюнден айтханды. Россей аны къурамында жашагъан хар къайсы халкъны да адет-тёреле-ри, ана тили, маданияты сакълагганлай къалырларына, ала андан ары айнырларына къысыулукъ этмегенин ангылатханды. «Ана тилибизни, тёрелеribизни жаш тёлюбюзге юйретирге бизге ким къоймайды, кесибиздеги терслик, жууаплылыкъда», - деп, кеси жерлеринде угъай, тыш жерледе жашап тургъан бир ненча миллетни юлгюге келтирип, ала ёз тиллерин бир заманда да унутмагъанларына сейир этгенин да айтханды.

Жашау ачыкълай келгенича, къайсы халкъны да къадарында жарыкъ, къайгъылы кюнле да боладыла. Аны алайлыгъын белгилей, докладчы да тарыхны унутмай, жаш тёлюге аны жаланда шургулу бёлюмлерин бёлюп-бёлюп угъай, къууанчлы заманланы да юслеринден билдиргге кереклисин ангылатханды. Сабийле миллетлерини айныгъан, юлгюге келтирирча тарыхларыны юслеринден тюз эмда ышаннгылы шартланы билселе, аланы кёллери да кётюрюлюп, кеслерини тамырларын сакъларгъа, халкъны келир кюнюне жараргъа да итиниriклерин чертгенди.

Жыйылыуда тарых илмуланы доктору Тетууланы Алим да сёлешгенди. Ол кесини сёзюнде Уллу Ата журт урушну кезиуюнде Советлени къыралыны халкъларыны бирликлерини юслеринден айтханды. Ол бирлик деменгили къыралны Уллу Хорламгъа келтиргенин да чертгенди.

Алим Инзрелович тарых жамауатны жашауун, бир ненча заман озгъандан сора, къайтарып, алгъын болгъанча болумлагъа келтирип къойгъан юлгюле кёп болгъанларыны юсюнден да кесини кёз къарамын билдиргенди. Бюгюнлюкде СВО бла байламлы болум да, Россейни халкъларындан аллай биригиулюкню излегени бла бирге, ол биригиулюк къыралыбызда дайым да болгъанлай келгенин ачыкълагъанын да хапарлагъанды.

Тюбешиуде жамауатны арасында тарых эсни сакълаугъа да энчи эс бурургъа тийишлиси чертилгенди. Аны юсюнден тарых илмуланы докторлары Алексей Абазов бла Артур Кажаров сёлешгендиле. Ала тарых эсни сакълау, аны келир тёлюлеге толусунлай жетдириу да энчи магъананы тутханын билдиргендиле. «Тарых эс» деген термин алыкъа кёп жерледе эркин жюрютюлмегенликге, регионланы тарыхлары бла байламлы бу ангыламгъа бютюнда уллу эс буругъа кереклисин, зат жокъ болгъандан сора угъай, ол алыкъа тас болгъунчу къайгъырыргъа тийишлисин да къатлагъандыла.

- Бюгюнлюкде энчи аскер операциягъа къатышхан жашларыбызны эслеринде аппаларыбыз Уллу Ата журт урушда этген жигитликле сакъланнганлай тургъанларына сёз да жокъду. Аны ючюн а жаш адамлагъа тарыхда тюзлюкню-терслikни, ышаннгылы шартланы айыра билирге юйретирге борчлубуз эмда жууаплыбыз. Ала социал сетьледе айтылгъан жалгъан шартлагъа ийнанып къалмазча, юйретиуню бардыргъанлай турургъа керекбиз, - дегенди Артур Гусманович.

Алимле тюзлюкню жолунда ишлерге тийишли болгъанларын филология илмуланы доктору Адам Гутов да айтханды. Илму бир тюрлю тема бла байламлы башха-башха кёз къарамладан къурала эсе да, ол даулаш угъай, кертиликни ачыкълауну жолу болгъанын ангылатханды. Къайсы халкъны да кёлден чыгъармачылыгъында аны тарых жолу эсленнгенин, аны бла бирге уа тили, маданияты, адет-тёрелери да къалай айный баргъанлары ачыкъ кёрюннгенин да хапарлагъанды. Жаланда тарыхда угъай, илмуну къайсы бёлюмюнде да келир тёлюле ышаннгылы шартлагъа кёре юйренирлерине къайгъырыулукъ, жууаплылыкъ да болгъанлай турургъа кереклисин чертгенди.

Тюбешиуде аслам алим сёлешип, кёз къарамларын да билдиргендиле. Конференция андан ары уа эки бёлюмге юлешинип бардырылгъанды. Алада уа кёп миллетли Россейде тарыхдан дерсле халкъланы араларында келишиулюкню мурдору болгъанларыны эмда маданиятла аралы байламлыкъла биригиулюкге себеплик этгенлерини юслеринден айтылгъанды.

ТРАМЛАНЫ Зухура.
Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Башламчылыкъ

Элбрус курортну марыхы бла шагъырейленнгендиле

Кёп болмай Москвада Шимал-Кавказ федерал округну Кавказ. РФ институтуну башламчылыгъы бла «Сакъланнган инфраструктура» деген аты бла кёрмюч болгъанды. Ол Элбрус курортха жораланнганды. Саулай алып айтханда, озгъан айда эки ыйыкъны ичинде анга къараргъа тёрт минден аслам адам келгенди.

Бу кюнледе уа аны Нальчикде да сакълайдыла. Ол Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгъына аталгъан майданда къураллыкъды. Ызы бла Элбрусда «Ит-Къол» къонакъ юйде да кёргюзтюллюкдю.

Кёрмючде Элбрус курортну 1960-1970 жыллада айныууну юсюнден айтылады. Бу кезиуледе курортда модернизм архитектура тири хайырланнган, лыжалада учарча инфраструктура эм бийик тау лабораторияла да къуралгъан эдиле.

Сейир экспозицияланы санында А. В. Щусев атлы архитектура музейни, белгили суратчыла Роман Денисовну, Алексей Народицкийни эм Мария Гельманны ишлерин кёрюрге онг барды. Суратлада Басханда Нейтрино обсерватория бла байламлы проектлени, Тырныауузгъа кирген жерде 1965 жылда ишленнген стеланы, 1963 жылда Чегетде ачылгъан канат жолну эм башха затла да ачыкъланадыла. Андан сора да, альпинистлени кийимлерин, китапларын, пластинкаларын эм башха затларын да кёрюрге онг бериледи.

Кёрмючню кезиуюнде Владимир Высоцкий ойнагъан «Вертикаль», Басхан Нейтрино обсерванрияны юсюнден «Пусть всегда будет солнце» эм Кавказ.РФ хазырлагъан «Архив высоты» проектни юслеринден фильмле да кёргюзтюллюкдюле.

Эсге сала айтсакъ, Кавказ.РФ институт къурап «Сакъланнган инфраструктура» бир жерден башхасына кёчюрюлюрге жарагъан кёрмючдю. Ол Россейни Экономиканы айнытыу министерствосу бла РАН-ны Ядерный тинтиуле институту билеклик этип бардырылады.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Жаш тёлюбюз тышында

Миллетибизни сыйын кётюргендиле

Саратовну юристле хазырлагъан къырал академиясында Халкъны бирлигини кюнюне жораланнган байрам ётген эди. Анга къарачай эмда малкъар къызла бла жашла быйыл биринчи кере къатышхандыла. Алагъа миллет кийимле, байракъла эм башха керекле бла болушургъа кереклисини юсюнден «Бирлик» жамауат биригиуге озгъан айда студентледен тилек къагъыт келген эди.

Жашланы бла къызланы ол излемлерин сансыз этип къоймай, малкъар халкъны тукъум келечилери къолларындан келген болушлукъну аямай, жаш тёлюбюз халкъыбызны ол байрамда тийишли кёргюзтюрча этгендиле. Къызла да, тёрели аш-суубуздан хант къангала жарашдырып, миллетибиз не жаны бла да бай болгъанын туура этгендиле.

Окъуу юйню башчылары жаш адамларыбызны тынгылы хазырланнганларын белгилеп, ыразылыкъларын билдиргендиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Саулукъ

«Врачны болушлукъ излеп келгенлеге эм алгъа жюрек жылыуу болургъа тийишлиди»

Бу кюнледе Мечиланы Кязим атлы маданият фондда республикада, андан тышында да белгили врачла бла тюбешиу болгъанды. Ары келгенлени араларында журналистле, устазла, жазыучула, врачла, башха устала, студентле да бар эдиле.

Ол жыйылыугъа КъМКъУ-ну стоматология бла жаякъ сюеклеге, бетге эсеплик этген институтуну ишчилери – аны директору, РФ-ни бла КъМР-ни сыйлы врачы, медицина илмуланы доктору, профессор Мустафаланы Магомет, медицина илмуланы кандидаты, доцент Къужонланы Джамбулат, тамата устаз, врач стоматолог-ортодонт Бёзюланы Джамиля, сабий стоматолог, медицина илмуланы кандидаты Мустафаланы Фаризат, врач стоматолог-ортопед Шауаланы Аслан келгендиле.

Жыйылыуну фондну директору Аппайланы Лариса бардыргъанды. Ол къонакъланы юслеринден къысха билдириу этгенди. Врачла медицинаны бу тюрлюсюню энчиликлерини юсюнден айтхандыла, соруулагъа жууап этгендиле. Баям, ала айтхан затла бизни газет окъуучуларыбызгъа да сейир боллукъдула.

– Саулугъу тозурагъан бек алгъа врачха чабады, болушлукъ излей. Ол, врач, къаллай болургъа керекди, Магомет?

– Къыйналып, болушлукъ излеп айланнганла кёпдюле. Ала ышанып келген врачха уа билим, усталыкъ, ниет тазалыкъ да керекдиле. Барындан да алгъа уа аны болушлукъ излеп келгенлеге жюрек жылыуу болургъа керекди. Адамгъа къарамы таза болмагъан, ким да жаратырча специалист болаллыкъ тюйюлдю.

– Студентлеге къалай билим бересиз? Технологияла жаны бла амалыгъыз къалайды?

– КъМКъУ-да 1993 жылда ачылгъанды бу бёлюм. Андан бери 27 кере чыгъаргъанбыз биз врачланы. Ма былайда Къужонланы Джамбулат бизни биринчилерибизденди. Бюгюнлюкде усталыгъы, адамлыгъы да болгъан инсанды, бёлюмню таматасы. Бусагъатда Шимал Кавказда, къоншу республикалада угъай, узакъ жерледе да ишлейдиле бизде окъуп кетгенле. Бюгюнлюкде иги билим берирге онгубуз, анга кёре технологиябыз да барды. Стоматология поликлиникалада тамбла боллукъ затла бюгюн бизде окъууда бардыла – керекли оборудованиядан башлап, дарманнга, аппаратурагъа дери. Окъутабыз, юйретебиз, ала бла шагъырей этебиз студентлени. Аланы асламы тышындан келгенлерин да айтыргъа керекди. «Махачкъаладан бери нек келесиз? Мен да анда окъугъанма», – десем, ала манга: «Бош алай айланмайбыз. Нек келгенибизни да билебиз. Мында игирек билим алабыз», – дейдиле.

– Бет, жаякъ ишлемине ыразы болмагъанла кёпдюле. Сен ол усталыкъны айырып нек сайлагъанса, Джамбулат?

– Мен медицинагъа узакъ адам тюйюлме: атам хирург болгъанды, анам а терк болушлукъ берген жерде ишлегенди. Сабийликден да медицинагъа тартынгънама. Школдан сора стоматология жаны бла окъургъа сюйгенме. Анда Мустафаланы Муслим устазым болгъанды. Ол заманда бет, жаякъ сюек жаны бла хирургияны бёлюмю Республикалы больницада болгъанды. Анда бола тургъанда, сайлау этгенме.

– Джамбулат, тиширыула ариу болургъа бек сюедиле. Бетлери бла кюрешедиле, ботокс этедиле. Ол затлагъа сен къалай къарайса?

– Келедиле. Белгилисича, ариулукъ бек магъаналыды. Ариу болургъа сюйгеннге айып этерча тюйюлдю, алай а бу ишде да чекни билирге керекди: къачан башларгъа, къачан тохтаргъа. Къуру тиширыула угъай, эр кишиле да кёп келедиле.

– Мен бар зат къошаргъа сюеме, – дейди Мустафаланы Магомет. – Бусагъатда дуния тюрленнгенди. Хар адамны кёз къарамы башхады. Ол себепден: «Ол нек этеди алай?» – деп сюелирге жарамайды. Жаратмагъан затлары, къыяулары болмагъан кёп адам барды. Косметологиягъа кеслерин къошадыла, не окъуулары, не билимлери болмай. Ала кёп заран саладыла. Ол адамла артда бизге келедиле, кимде ирин этип, кимни бетине салгъанлары башха жерине кетип. Аланы тап этерге уа кёп зат керек болады. Аны себебинден, аллай зат этебиз деп баргъанда, сакъ болургъа керекди. Ким эсе да базарда былай айтхан эди демей, ол специалистни не окъууу барды, даражасы къаллайды деп, анга кёре барыргъа боллукъду.

– Магомет, къыяулу сабийле туудыла. Алагъа къалай болушлукъ этгенигизни айтсагъыз эди?

– Жыйырма жылдан бери аллай сабийлени бар жумушларына хакъсыз къарап келебиз. Бакъгъан, жаргъан да этебиз. Бир жангыз институт бар эди Москвада пластика хирургиядан. Аны таматасы болуп тургъанды Россейни сыйлы врачы, медицина илмуланы доктору Владимир Виссарионов – татлы тенгим, шуёхум. Ол туугъанларындан къыяулу сабийлеге къарагъан врачланы араларында тыш къыраллада да белгили специалистди. Мен аны бери чакъыргъанма. Он жылны ичинде ол мында илму жаны бла мени орунбасарым болуп, Арада да пластика хирургия жаны бла ишлейди. Энчи аскер операциядан къайтханла бла да ишлейбиз биз.

– Джамиля, сен ол затла бла кюрешесе. Тишлери къынгыр нек боладыла бир-бирлени? Ол не тюрлю аурууду?

– Ол ауруу тюйюлдю. Тиш кеси аллына къынгыр болмайды, аны сылтауу барды. Бютюнда ол къыйнай эсе. Сурат этип, ол сылтауну излерге керек болады.

– Былайда адамны тишлери къынгыр болуп, баш жаягъы бла тюп жаягъы бир бирге тюз келишмеселе, ол эс бурурча шартды, – дейди Мустафаланы Магомет. – Ол заманда адамны тиш этлери ауруйдула, кириулери да къыйнайдыла, ол эртте окъуна тишлерин тас этеди. Жаякъны жиги барды, тепчигени анга кёре болады. Бир бирге келишмеген тишле анга заран саладыла, адам, ауузун ачханда, къыйналады. Тереннге кетгинчи, анга къараргъа керек болады. Дагъыда бир шарт барды: жумушакъ затны ашаргъа ёчдюле бюгюн адамла, андан а адамны жаякъ сюеклери гитче боладыла. Тишлери уа болгъанларыча къаладыла да, аланы бир бирге келишмегенликлери къыйнап башлайды.

– Тамблагъы кюнюгюзню къалай кёресиз, Магомет?

– Бизге, ёте бара, бир керейим деп келген жокъду. Башхала эталмагъан жумушла бла келедиле. Бизни арагъа келген адамланы кёбюсю, башха жерде болушлукъ тапмай, аны бизден излеп келедиле. Къоншу республикаладан келгенле да асламдыла. Иги специалистлеribиз бардыла. Мындан арысында халкъыбызгъа, миллетибизге, къыралыбызгъа жарарбыз, деген оюмдабыз.

– Аслан, сен винирле, коронкала жаны бла специалистсе. Аланы башхалыкълары недеди? Тишни тюбю къалса, аны ёсдюрюрге боламыды?

– Коронка тишни тёрт жанындан жабады, винир а – аллындан. Кёпле, суратха алданып, винирле салыргъа сюебиз, деп келедиле. Алай а ол хар кимге да бирча жарашмайды. Аны этебиз дегенде, къапханда, башында, тюбюнде тишлени бир бирге келишгенлерине, тиш этлеге да къараргъа керек болады. Тиш ёсдюрюр онгла уа бардыла, амалы болса. Алгъынча, аурugъан тишни алып къойгъан адет жокъду бизде.

– Фаризат, сизде таматалагъа бла сабийлеге къарагъан врачланы энчиликлери недеди?

– Тамата адам кеси биледи, керекмиди барыргъа врачха, керек тюйюлмюдю. Сабийни уа анасы келтиреди. Сабийлеге къарагъан врачны бла сабийни араларында, бек биринчиден, ышаныу болургъа керекди.

– Сиз айтханнга кёре, бизде онгла игидиле. Кёпле уа бусагъатда ол къайгъылары бла, бютюнда имплантация жаны бла, тыш къыраллагъа барадыла. Ол неликденди, Магомет?

– Алай узакъ баргъанладан: «Ий маржа, бизге болушугъуз, ашаялмайбыз, ауузу ачалмайбыз», – деп келгенле кёпдюле. Къыйыныракъ болады аланы ишлери. Ол врачланы асламысы ариу рекламала этедиле, адамла уа алданадыла. Керекли тенгли бир сюеги болмаса, имплантны салыр амал жокъду. Башха мадар излерге керек болады.

– Институтда бюджет жерле бла къалайсыз, Магомет? Сизге окъургъа кёпле киралмайдыла.

– Алты жылдан бери да бюджет жерле жокъдула бизни институтда. Ол къыралны бегимиди. Быйыл сынаула башланнган заманда, бир жерге оналты адам берген эди заявление. Урушха къатышханланы, анда къан тёгюп тургъанланы сабийлерин алабыз ал урумда. Алагъа болушмай амал жокъду. Борчубуз да барды алларында.

***

Дагъыда кёп соруугъа жууап этгендиле къонакъла, ол санда хурулдауну адамгъа къоркъуулугъуну, аны багъыуну юсюнден да.

Ушакъны **МУСУКАЛАНЫ Сакинат** жаздыргъанды.
Суратны **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Эсгериу ингир

КъМАССР-ни халкъ поэти Гыттыуланы Исмайылны жашы Магометни (Максимни) назмуларын окъууда эришиуле башланнганлы бир къаум заман болады. Бу арт он-онбеш жылда аллай окъуула юбилярланы эсгериуде тёрели болгъандыла. КъМР-де китапны сюйгенлени жамауат биригиулери ол иш бла кюрешгенли иги кесек заман болады. Бу жол да ала уллу иш бардыргъандыла. Алай а поэтни жырларыны саны юч жюзге жете келгени бла байламлы бу эришиу адабият-жыр халлы да болгъанын белгилерге керекди.

Назму тизгинлери бюгюн да биргебизгедиле

Китапны сюйгенлени жамауат биригиулерини председатели Наталья Шинкарёва бу жол эришиую онлайн форматда эткенни тюзге санагъанды. Жюриге таматалыкъ КъМР-ни халкъ поэти Беппайланы Муталип этгенди.

Биринчи сёзню Наталья Петровна Къабарты-Малкъарны Парламентинде Маданият, инсан жамауат эм информация саясатны комитетини председатели Текуланы Амырбийге бергенди.

«Алмосту» тепсеу ансамбль.

Амырбий Гыттыуланы Максимни жашау жолу къыйын башланнганын, ол Уллу Ата журт урушну аллындан ахырына дери къазауатда болгъанын, алай а, жашау сынауланы барын да хорлап, ол бек уллу бийиклеге жетгенин – республиканы Президиумуну председателине дери ёсгенин, ол жууаплы къуллукъда сау онсегиз жыл ишлегенин, алай а поэзияны да къоймагъанын, КъМАССР-ни халкъ поэти болгъанын да айтып, аны чыгъармачылыгъы не заманда да жюрек жылыулу болгъанын, окъуучугъа сейирлей къалгъанын, жаш адамла аны юлгюсюнде кёп иги къылыкъ хунер алыргъа боллукъларын белгилегенди эм ары келгенлени поэтни юбилейи бла алгъышлап, бу ишни къурагъанлагъа ыразылыгъын билдиргенди.

Андан арысында да саугъалауланы араларында уллу поэтни жашау эм чыгъармачылыкъ жолундан хапар айтылгъанды, назмула окъулгъандыла, жырла жырланнгандыла.

Жюзден артыкъ окъуугъа къарагъандыла, тынгылагъандыла алдан окъуна жюрини членлери башында айтылгъан форматда. Быллай эришиу окъуулагъа битеу да республиканы сабийлери, студентлери къатышыргъа боллукъларын белгилеп, аны барыу халыны юсюнден Наталья Петровна алдан окъуна билдиргенди устазлагъа эм ата-аналагъа. Алай бла эришиулеге талай адам къатышханды.

Поэтни назмулары малкъар, орус, къабарты тилледе айтылгъандыла. Анга Нальчикни школларындан, гимназияларындан, эки санат школундан сора да, «Альтернатива» атлы юлгюлю коллектив, Атажукино элни, Жанхотияны, Огъары Жемталаны, Жангы Малкъарны, Хасанияны, Акъ-Сууну, Шимал-Кавказ къырал санатла институтну студентлери да къатышхандыла.

Ала жыл санларына кёре юч къауумгъа бёлюннгендиле: биринчи къауумда – 7-10-жыллыкъла, экинчиде – 11-14-жыллыкъла, ючюнчюде уа – андан таматала. Кёп миллетли болгъандыла окъуула. Хорлагъанланы саны алтмышха жетгенди.

Хорлагъанланы алгъышлай туруп, Наталья Петровна бек алгъа ариу сёзню аланы юйретгенлеге атагъанды. Ала уа керти да устаз жамауатны ичинде атлары кенг белгили адамладыла: «Альтернатива» атлы юлгюлю коллективни, «Театр Слово» студияны да таматасы Марита Жамбекова, Къазанокъо Жабагъы атлы 2-чи номерли сабий санат школдан Атмырзаланы Расул бла Этчеланы Музафар, Жанхотиядан Жаболаны Зайнаф, Нальчикни школларындан бла гимназияларындан Байрамукъланы Джамиля, Эфендиланы Марина, Марина Камергоева, Кёчменланы Жанета, Светлана Кумыкова бла Эристауланы Фатимат, Герийланы Анисат, Хасанияны школундан Рахайланы Аминат, Жангы Малкъардан Герийланы Мариям, Огъары Жемталадан Чочайланы Зухура, Атажукинодан Зарема Шогенова, СКГИИ-ден Наталья Прокудина... Къайсы устазны да сабийле бла къалай ишлегени быллай жерледе бек билинеди. Сау болсунла, бу адамла сабийлеге къайгъырыуларын, адабиятыбызны, маданиятыбызны да ариу кёзден кёргюзтюрге итиниулерин къоймайдыла.

Текуланы Амырбий бла Наталья Шинкарёва.

Бизни сабийледен иги окъугъанла аз тюйюл эдиле: Темиржанланы Алана, Бачиланы Амир бла Мусса, Жолайланы Диана, Хочуланы Амин, Башийланы Фатима, Самира Кодзокова, Альмира Люева, Гыллыланы Тамерлан, Геккиланы Таулан, Гергъокъланы Джамбулат, Гыттыуланы Магомет, Хитийланы Алия, Амелия Шанибова.

Бу эришиуледе ана тилибизде кёп назму айтылгъанын да чертирге керекди.

Жыр айтханлада уа Нальчикни 23-чю номерли школундан Самира Бленаова, 1-чи номерли санат школдан Алим Карданов, сора, Этчеланы Музафар хазырлап, акъсуучула

Къайгъырмазланы Малика бла Эльмира хорлагъандыла.

Эсгериу жыйылыуну ахырында поэтни юйюрю, ахулары да сахнагъа чыгъып, бу ишге къатышханлагъа, алагъа былай тюбешир онгну берген Жангоразланы Мажитге да ыразылыкъларын билдиргендиле. Поэтни туудугъундан туугъан Магомет а къарт аппасыны «Сау болугъуз, адамла» деген назмусун айтханды.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Аш-суу хазнабыз

Къакъ эт бла картоф

Экиге айланнган эгечим, аш этиую устасы Гайыланы Мадина бир кюн манга сёлешеди да, жюрек къыйынын айтады: «Къарачай-малкъар халкъны аш-суулары артыкъ кёп тюйюлдюле - хычинле, айран, бушто...», - дейди манга бир жол биреу. Мен а анга: «Бусагъат аланы санап башласам, бармакъларыбыз жетерик тюйюлдюле. Къуру

хычинни окъуна жыйырма беш тюрлюсю барды, башха ашланы айтмай къойсакъ да», - деп даулашханма». Сёзюн бошагъандан сора уа, манга: «Сен а ахыр кере къачан ашагъанса къакъ эт бла картоф къууурма», - дейди.

Тюзюн айтсам, бек эртте. Миллетибиз, алгъын заманлада къыйын болумлада жашагъан эселе да, малчылыкъ, жерчилик бла къаты кюрешгенди. Къайсы таулуну юйюне кирсенг да, ол къонакъгъа къой союп, сыйлар эди. Чыкъырлада бишлакълары, жауу да сакъланнгандыла. Этден, бишлакъдан, жаудан къышха къатыкъ жарашдыргъанды.

Сёз ючюн, таулула тууар союлса, аны этин, тазалап, сыйдамлап, хант туз себип, мурса бла тынгылы тюйюп, исси жай кюнледе тышында жайгъандыла, къышда ожакъ неда печь башында тагъып, къурутуп, къакъ этгендиле. Алай асыралгъан эт бузулмай, татыуун тас этмей, кёп заманны сакъланнганды.

Аллай затланы бизни атабыз, анабыз да этиучюлери эсимдеди. Эт къакъ болгъандан сора уа, анабыз картоф бла бирге артыкъ уллу болмагъан чоюнда къууруп, аллыбызгъа салыр эди. Андан татыулу жаркой мен ашамагъанма.

Аланы айта келгеним, къарачай-малкъар миллетни ёмюрледен бери сакъланып келген хантларыны бириди къакъ эт бла картоф къууурма. Адамларыбыз, къонакъланы сыйларын кёрюп, алларына бек алгъа ма ол азыкъны неда хычинни салгъандыла, андан сора уа - айраны бла гоппанны. Энди бир-бир аш-азыкъларыбыз унутулгъандыла. Гыпы айран да жокъну орунундады, этни къакъ этгенле да бек аздыла.

- Къакъ эт бла картофну эрттеден бери ашамагъан эсенг, мен ол ашны бютюн керекди (эт къарт малныкъы неда къочхарныкъы тюйюл эсе). Былайда бир затны эсге алыргъа керекди: къакъ эт бла чоюнну отха салгъандан сора, суу энди къайнайма дегенлей, аны тёгюп къой. Сора жангыдан суу къуюп, отха асаса эмда башында сагъыннганыбыз тенгли бир заманны биширесе.

Суу къайнап тебирегенлей, отну азыракъ этерге керекди. Этни бишер заманы жетгенлей, аны шорпасы да азыракъ боллукъду (къуруп къалмаз ючюн, кёз жетдире турургъа керекди). Энди бишерге кёп къалмады деген халгъа келсе, анга артылгъан жангы картофланы атаса да, дагъыда онбеш-жыйырма минут чакълы биширесе. Жангы картоф терк бишиучюдю. Ол бишди деп ангыласанг, чоюндан этни бла картофну чыгъарып, табакъгъа салып, башындан а жашил соханны бла гедигинни туурап саласа.

татыулу хазырлауну амалын юйретейим санга,- дейди Мадина. - Алайды да, тууар этни къакъ тюрлюсю къой къакъ этден къатыракъды, ол себепден аны асламыракъ сууда биширирге керекди. Сёз ючюн, тууарны къакъ эти эки сагъатны ичинде бишерик эсе, къой къакъ этге бек аздан къыркъ минут

Энди аны бла сыйлы къонагъынгы аллында хант къангангы жасаргъа боллукъса. Алай ол хантынг бла бирге айраны бла гоппанны да салыргъа унутма. Ашынг татлы болсун», - деп бошагъанды юйретиуюн Мокъаланы келинлери, Гайыланы Мажитни къызы Мадина.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Къайгъырыу

Жюреклери – халал, къоллары – чемер

Жангуланланы Мадина.

Текаланы Мурадин.

Огъары Малкъарны 2-чи номерли мектебинде окъуучуланы аш-суу бла жалчытыугъа бек сакъдыла. Бютюнда бег а сабий садха жюрюген балачыкълагъа къайгъырадыла. Аны кимден да иги сезгенле уа аш-суу хазырлагъанла Жангуланланы Мадина бла Баллиланы Эммадыла

Тиширыула аш-суу хазырлагъанларында чырмаусуз

Баллиланы Эмма.

болур ючюн а, сыннган зат болса, Текаланы Мурадин жетеди.

Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Себеплик

Уллу-гитче да саулукъларын кючлерча

Кёп болмай «Жашау этерге инфраструктура» миллет проектге кирген «Иги шахар болум къурау» проектге кёре Чегем районну Звёздный элинде жангы кёп функциялы спорт майдан ачылгъанды. Энди анда уллу-гитче да жараула этерге, саулукъларын кючлерге онг табарыкъдыла.

Анда гитче футбол, стритбол эм волейбол ойнарча юсюнде энчи резини бла майдан барды. Андан сора да, жарау этдирирча тренажёрла да жарашдырылгъандыла. Сабийле ойнарча шахарчыкъ да къуралгъанды. Комплексде шинтикле, кир-кипчик атарча орунла да жерлерин тапхандыла эм кече жарыкъ болурча да мадар этилгенди.

Быллай объектлени шахарлада бла элледе ишленнгенлерини баш магъанасы жамауатны саулукълу жашаугъа тартынырча этиудю. Аны себепли жангы жамауат жер бу жаны бла борчун толтурлугъуна – школчуладан башлап пенсионерлеге дери –кёпле бери келип, заманларын хайырлы ётдюрюрлерине уллу ышаныулукъ барды.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Билген адам бла ушакъ

«Баш борчубуз сабийлеребиз ариу къылыкълы, саулукълу, къарыулу да болуп ёсерча этиудю»

Алгъын, бютюнда токъсанынчы жыллада, сабийлени спортну аслам тюрлюлери бла кюреширча артыкъ уллу онглары болмагъандыла. Эсимдеди, эллеribизде кёбюсюнде тутушуудан, боксдан юйретиучю табылса уа, дзюдодан неда каратеден секцияла болгъанлары. Жюзе билгенле уа анга кесибиз юйреннгенбиз: Нальчикде эмда тёгерегинде элледе жашагъанланы шахарда бассейнлеге жюрюрге онглары болгъан эсе, бирсилеге уа тийреде бир кёл табылса, насыбы. Спортну башха тюрлюлерини юслеринден а айтыр кереклиси да жокъду.

Шёндюю уа онгла къайда кёпдюле. Шахарлада эмда эллени асламысында спорт школла, комплексле, секцияла бардыла. Хау, этиллик зат энтта да кёпдю, алай алгъыннгы эмда бюгюннгю онгланы башхалыкълары уа баямды.

Бу материалда биз Черек районда сабийлеге спорт бла кюреширча къаллай онгла болгъанын туура этерге сюебиз. Ала асламысында Къашхатауда физкультура-саулукъландырыу комплексдеди (ФОК). Бу ушагъыбыз а аны башчысыны къуллугъун толтургъан Улбашланы Тахир блады.

- Тахир, биринчиден окъуучуларыбызны сени бла танышдырайыкъ.

- Мен къашхатаучума, сабий, акъылбалыкъ кезиулерим да мында озгъандыла. Бийик билимни КъМКъУ-да спорт бёлюмюнде алгъанма. Аны 2005 жылда тауусхандан сора, элиме къайтып, мектепде физкультурадан бла ОБЖ-дан дерсле берип тургъанма.

Анда ишлей туруп, 2007 жылда Москваны къырал индустриялы университетинде юристлени хазырлагъан бёлюмге заочно окъургъа киреме. Спортну бла ол усталыкъны арасы узакъды, алай мен экинчисине не заманда да тартыннганым ючюн ол умутума да жетгенме дерге боллукъма.

Андан сора, школда ишни къоюп, элни администрациясында ишлеп башлагъанма. Эки жылдан а мени Черек районну сюдюню судьясыны болушлукъчусуна чакъырадыла. Анда да талай жылны сынам алгъанма, ызы бла школгъа къайтып, бир кесек заман уруннганма. Бу комплексге 2019 жылда башчысыны орунбасары болуп келгенме, юч-тёрт жылдан сора уа таматасыны къуллугъун толтуруп башлагъанма. Бюгюнлюкде да ишим ма аны бла байламлыды.

- Не затыгъыз барды мында, бери кимле жюрюйдюле, алагъа къаллай онгла бериледиле?

- Кесинг билгенден, бу жангы комплексди, ачылгъанлы жаланда алты жыл болады. Бюгюнлюкде мында спортну сегиз тюрлюсюнден секцияла бардыла, ол санда: эркин тутушуу, бокс, футбол, АРБ, карате, волейбол, ауур атлетика, жюзюу. Аладан 33 адам юйретеди: 28 тренер бла 5 инструктор.

Сабийле бегирекда футболну бла эркин тутушууну, сора боксну жаратадыла. Алай бирсилеринде да аланы саны кем тюйюлдю. Барын да бирге тергесек, сегиз жюзден артыкъ боладыла - школну биринчи классына жюрюгенледен башлап онсегиз жылларына толгъанлагъа дери. Асламысы къашхатаудандыла, алай тёгерекде элледен да жюрюйдюле.

Онгла дегенде, тышындан къарасанг, эм алгъа кёзге аламат стадион урунады. Комплексни ичинде уа эркин бассейн барды. Сора ауур атлетика, фитнес бла да кюреширге жараулу отоула, уллу зал - ала да битеу керекли затла бла жалчытылыпдыла.

Бизни сабий заманыбызда быллай онгла болмагъандыла. Жюзерге юйренирге кюрешгеннге - черекле неда кёлле, топну къууаргъа сюйгенлеге уа элни къыйырында тюзюрек жер табылса - алайы. Шёндюю уа хар неда хазыр, къатынгда, жаланда эринмей жюрю.

- Юйретиучюлени юслеринден да сагъынайыкъ: жетишемидиле, кимледиле кеслери да?

- Ала къуру бу комплексде угъай, элледе бёлюмледе да къармашадыла. Сёз ючюн, Бабугентде Герийланы Хусей эм кючлю тренерлеribизден бириди, аскер къол тюйюшдюн (АРБ) юйретеди, кесине да аслам сабий жюрюйдю. Кёп болмай аны сохтасы Улбашланы Артур дунияны биринчилигинде алчы болуп келгенди.

Макытланы Арсен волейболдан къызчыкъланы «Балкарочка» къауумуну тренериди. Аперим алагъа, бек бийик жерлеге тийишли боладыла, Шимал-Кавказда, мында республикада да алчылыкъны кишиге ычхындырмайдыла.

Темуккуланы Анзор бла Локияланы Борис футболдан юйретиучюледиле. Боксну сайлагъанла Чеченланы Арсеннге жюрюйдюле. Чеченланы Алий а ауур атлетикадан спортну устасыды.

Жетишимле болдургъан жаш тёлюню андан ары санасакъ, Мецелланы Ибрагим бел баулада тутушуудан дунияны биринчилигинде Россейни къауумуну санында алчыладан бири болгъанды, Хасауланы Смаил а талай жыл мындан алгъа Европаны биринчилигинде алтын майдал алгъанды.

Командаланы юслеринден айтханда, районну атын кёплери айтдырадыла. Жаш тёлю спорт бла кюрешиую къоймай, къармашып турса, жетишимле болмай къаллыкъ тюйюлдюле. Сёз ючюн, юч жыл мындан алгъа Москвада футболдан турнирде финалгъа жетип, биринчи жерни жаланда пенальти бла ычхындыргъанбыз ансы, бир къауумгъа да хорлатмагъанбыз.

- Бюгюнлюкде ФОК-га абери изленемиди, техника неда спортдан керекле дейик? Аллай зат бар эсе уа, болушлукъ табыламыды?

- Абери керек болса, КъМР-ни Спорт министерствосуна билдиребиз; онгларына кёре андан билеклик этедиле, сёз ючюн, бокс бла кюрешиучюлеге ринг, тутушуучулагъа кюйюз, топла, башха затла да берген эдиле.

Кесибизни адамларыбыз да артха турмайдыла, болушадыла. Сёз ючюн, футболдан тренер Темуккуланы Анзор бла алгъаракъда тюбешип, Бабугентде футбол майданны жангыртыргъа кереклисини юсюнден сёлешген эдик. Ол хайырланыргъа берилгенли жыйырма жылдан артыкъ болгъанды. Ол тозурап эди. Элден жашла жыйылып, аны кеслери жангыртхандыла.

- Элледе уа болум къалайды?

- Къысха айтханда, бёлюмлеribиз эллени кёп къалмай барында да бардыла. Бирлерине асламыракъ сабий жюрюйдю, башхаларына азыракъ. Ол адам саны, онгла бла да байламлы болур. Талай элде, сёз ючюн, Къара-Сууда бир секция да жокъду. Башхаларында уа сабийле нени жаратханларына кёре аллай бёлюмле ишлейдиле. Юлгюге, Герпегежде гитчелени эркин тутушуудан эки тренер окъуна юйретедиле: Кючмезланы Мухаммад бла Созайланы Амир.

- Шёндюгю сабийле къаллайдыла: саулукълары, сейирлери?..

- Билемисе, ала бла тенглешдиргенде, бизни заманыбызда, бизге дери да адамланы саулукълары игирек эди деригим келеди. Аны сылтауу, мен оюм этгенге кёре, тюрлю-тюрлю техникадады: компьютерледе, смартфонлада. Аланы бир-бирлери жашауну женгил этерге деп чыгъарылгъандыла, алай башха жаны бла алып къарагъанда уа, саулукъгъа хата саладыла.

«Къымылдау - жашауду» деген сёз бошуна айтылмагъанды, аны магъанасы ачыкъды, теренди. Тургъан суу чагъып башлагъан кибик, жеринден тепмеген адамны саулугъу да бузулуп тебирейди.

Биз сабий заманыбызда орамдан юйге жыйылмаучу эдик: къышда чаналада уча, жайда черекде жууына неда элни къыйырында топну къууа. Шёндюю уа сабийле, телефонлагъа жабышып, юйден башларын къаратмайдыла. Не медет, энди уа таматала да тюз ала кибик бола барадыла.

Гитчелени аладан айырып ючюн, биз - ата-анала, устазла, юйретиучюле - барыбыз да бирча кюреширге керекбиз. Къыйын ишди, жангыз бирибизни къолубуздан келлик тюйюлдю. Сабийле ФОК-да болгъан талай сагъатны ичинде кёзлерин телефонладан айырып, къолларын, санларын къымылдатсала, аны да жетишимге санайбыз.

Бир игиси, аны ангылагъан ата-анала бардыла. Алай: «Ол анга неге керекди, андан эсе юйде мени къатымда турсун»,- деп, терс жанына тартханла да табыладыла. Артда уа сабийинде ауруула къозгъалып башласала, аны врачлагъа ташып тебирейдиле, ызы бла бизге да келтиредиле. Не болгъанды деп сорсанг а, жууаплары: «Сырт сюеги терсине кетип башлагъанды, доктор аны бассейннге жюрютюгюз дегенди».

Ол алай нек болгъаныны сылтауун мен айтдым. Жеринден тепмей, къымылдамай турууну хатасын сабий ангыламайды, алай ата-анала уа аны билирге керекдиле. Жарсыугъа, кёплери анга заманны оздургъандан сора тюшюнедиле.

- Тахир, ушагъыбызны умутланы эмда борчланы юслеринден тёрели соруу бла бошаргъа сюеме: келир кезиуледе ФОК-ну ишинде къаллай тюрлениуле болурун сюесе?

- Ишлеген кезиуде хар неда иги жанына бурулуп барыр деп ышанабыз, дунияда, къыралда да болумлагъа къарамай.

Бизге къырал, район да болушадыла. Жангы залла ишлейбиз, онгдуруу программалагъа къатышабыз. Сёз ючюн, тийишли комиссия умутубузну дурус кёрсе, келир жылда битеу заллагъа ремонт этилликди.

Дагъыда Бызынгыда бокс бла кюреширге жараулу спорткомплекс ишленип башланнганды, Жемталада спортзалны къурулушу да барады. Сора былайда ФОК-ну жанында уллу тийре барды да, алайда жалгъан кюйюзю болгъан спорт майдан ишленирикди.

Сабийле да кёпден-кёп жюрюп башларла деп ышанама. Бу къыйын заманлада гитче къауумну осал къылыкъладан эмда алдауладан узакъда тутарча, ала саулукълу, умутлу, къарыулу болурча, спортха тартыргъа, онгла берирге борчлубуз. Ишими магъанасыны юсюнден айтханда, эм башына аны салама.

Ушакъны **УЛБАШЛАНЫ Мурат** бардыргъанды.

Аны РАН-ны Къабарты-Малкъарда Илму арасы къурагъанды. Анга, къоншу республикаланы келечилеринден сора да, Тюркден эм Абхазиядан да къонакъла чакъырылгъандыла.

Конференцияны къууанчлы ачылыуу Къырал концерт залда ётгенди. Мекямны эки къатысында да миллет усталаны кёрмючлери да къуралгъанды. Малкъар халкъны къолдан кийимлерин бла сауут-сабасын Бачиланы Хамзатны къызы Асият бла Солтанланы Расул кёргюзтгендиле. Бизни усталарыбызны сауутларына ары келгенлени сейирлери уллу эди. Андан сора кёрмючде Ардон шахарда Искусстволаны сабий школуну келечилерини нарт эпосха кёре жарашдыргъан сураттары да эс бурурча эдиле. Жарыкъ бояулада тюрлю-тюрлю амалла бла тамамланнган чыгъармала къууат сала эдиле.

Жыйылыуну башлай, РАН-ны Къабарты-Малкъарда Илму арасыны директору Залимхан Нагоев биринчи сёзню араны илму жаны бла таматасы профессор Пётр Ивановха бергенди. Ол, къонакълагъа ыразылыгъын билдире, быллай тюбешиуле бюгюнлюкде Кавказны тарыхы бла башхаланы бютюн тынгылы шагъырей этиуде бек керек болгъанларын чертгенди.

Ызы бла КъМР-ни Правительствосуну председателини орунбасары Залим Кашироков регионну Башчысыны атындан илму конференциягъа къатышханланы алгъышлап, жаланда ушакъланы юслери бла табаргъа боллукъду тюрлю-тюрлю соруулагъа жууапла, деп чертгенди.

- Бюгюнлюкде саулайда къыралда тарыхха аслам эс бёлюнеди Аны

Конференция

Нарт эпосну энчиликлерине жоралап

Геюрге кюн Нальчикде «Кавказны халкъларыны эпика чыгъармачылыкълары: тарых бла маданият» деген ат бла халкъла аралы илму конференция ишин башлагъанды. Ол Гуманитар тинтиулени институтуну 100-жыллыгъыны чеклеринде бардырылады.

тийишлисича тинтип ачыкълау а алимлени боюнларындады. Сиз да аллай магъаналы ишни бардырасыз да, бу юч кюнню ичинде ётерик «тёгерек столланы» кезиулеринде кёп сейир жангы затла эшитиригизге ийнанама, - дегенди Залим Карачаевич.

Андан сора сёз келген къонакълагъа берилген эди. Абхазия Республиканы Илмула академиясыны президенти Зураб Джапуа, Дагъыстанда Тарыхны, археологияны эм этнографияны институтуну директору Рамазан Абдулмажидов да быллай жыйылыугъа чакъыргъанлары ючюн ыразылыкъларын билдиргендиле.

Черек районну бу конференцияны къурагъанла бла байламлыкъ жюрютген администрациясы да анга къыйын салгъан бир ненча адамны Ыспас къагъытла бла белгилегенди. Аланы район администрацияны башчысыны орунбасары Тареза Эфендиева бергенди.

Къонакъланы Къабарты-Малкъарны артистлери да нартланы юслеринден чыгъармалары бла къууандыргъандыла. Жаникаланы Эльдар «Нарт Ёрюзмекни» жырын айтханды.

Бу кюнледе уа алимле секциялагъа бёлюнюп ишлерикдиле. Къарачай-малкъар халкъны нарт эпосуну энчиликлерини юслеринден илму докладланы айтхылыкъ алимлерибиз Къазийланы Альмира, Берберланы Бурхан, Ёзденланы Фатима, Сарбашланы Алёна, Атабийланы Асият, Гюлюйланы Фаризат эм Гергъокъланы Лейля этерикдиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.
Суратла авторнудула.

Байламлыкъла

Къолдан усталаны хурметлей

Бу кюнледе Тырныауузда Отарланы Саид атлы ара библиотекада адам бир да кёп эди: китапханаланы юч да залы жаш адамладан толуп, жарыкъ ауазла, оюн-кюлкю эшитиле. Ала ары халкъ чыгъармачылыкъдан, ата-бабаладан келген усталыкъладан зат билирге, сейир ишлени, кёрмючлени кёрюрге, юйренирге келген эдиле. Анга «Халкъ усталыкъны ярмаркасы» дегендиле, «Усталыкъгъа къол тийириу» деп да атагъандыла аны къурагъанла.

Кеси да бу иш Россейни халкъларыны бирлигини жылына аталып бардырылгъанды. Ары келгенле кавказ халкъланы маданият мюлк хазналары бла бирге славян халкъланы усталарындан къалгъан затла бла да шагъырей болгъандыла. Бу программа саулайда бизде жашагъан халкъланы маданият хазналарын сакълаугъа бла андан ары айнытыугъа аталгъанын белгилерге керекди.

Ол кюн ары келген жаш адамланы асламысы Быллым элни школчулары эм Элбрус районда регион колледжни окъуучулары эдиле. Китапхананы юч залында алагъа деп юч мастер-класс ётгенди. Алай бла ол жашланы бла къызланы халкъ усталадан юйренир, кеслерин да иш юсюнде сынар онглары болгъанды.

Таулуну не заманда да жюрютген сауут бичакъды. Аны тюрлюлерин бюгюн санап да бошааллыкъ тюйюлдю ол зат бла кюрешмеген адам. Быллым элде бичакъ этиуде белгили адам жашайды – Гюлюйланы Марат. Ол аны тёгерегинден алгъан жашчыкълагъа миллет бла байламлы бичакъ усталыкъны тарыхындан тынгылы хапар айтханды. Аны бла бирге, бизни усталарыбыз билген амалланы да сагъына, аланы бу ишде керекли инструментле бла да шагъырей этгенди. Соруулагъа да жууап эте, Марат сабийлени усталыкъны тагыларына юйретгенди.

Бирси залда ол кюн иелик аламат тиширыу этгенди – Тетууланы Изольда. Аны жамауат малкъар халкъны миллет жаулукъларына этген тигиулери бла, заман аямагъан эски жаулукъланы жангыртхан хунерини юсю бла да таныйды. Изольда сабийлеге этген тамгъалары нени юсюнден айтханларын, нени белгиси болгъанларын, эртте таулу тиширыула алада не магъана кёргенлерин да айтханды. Къызчыкъланы бек сейирсиндирген а бизни миллет жаулукъларыбыз башхаланыкъыладан не бла айырмалы болгъанлары эди. Жаулукъланы устасы къызчыкъланы жаулукъ къыйырланы бегитиуню амалларына юйретгенди.

Ючюнчю залда уа сурат этиуню устазы Екатерина Борщевская жашчыкъланы бла къызчыкъланы славян тамгъала бла, белгиле бла шагъырей этгенди. Ол, декорация санатны тарыхы бла танышдыра, сейир да, магъаналы да хапарын эртгетили Русьдан башлагъанды. Сабийле, аны бла бирге ол юйретген славян белгилени да хайырлана, Минги тауну суратын этгендиле. Аланы бу ишлери чыгъармачылыкъ жаны бла Кавказны бек бийик тауун эм славян тюзлени маданиятларын бирге байлагъандыла.

Ючмастер-классда да эрикген адам болмагъанды ол кюн, сабийле барысы да жюреклери бла берилгендиле этген ишлерине. Чыгъармачылыкъны жангылыгъы алагъа илхам да бергенди, аланы сейирсиниулерин да къозгъагъанды. Сабийлени этген ишлерине алай берилгенлери бу тюбешиуню магъанасы къалай уллу болгъанын кёргюзтгенди.

Бу проектни автору Тебердиланы Лейляды – Элбрус районда Библиотека системаны арасыны таматасы. Анга башында айтылгъан китапхананы, аны 3-чю номерли филиалыны да ишчилери болушхандыла.

- Быллай тюбешиуле, жаланда бизни адет-тёрелерибизни эсгертиу бла чекленип къалмай, халкъланы маданиятларыны бир бири бла шагъырей болууулары, бир бирин ангылаулары, жылыулу ушакъларыча, алай кёрюнедиле манга. Не тюрлю усталыкъ бла да шагъырей болууну эм юйрениуню юслери бла биз ёсюп келген тёлюге уллу къыралыбызны маданият байлыгъын эм тюрлюлюгюн, кавказ тамырла бла славян тамырла бир бирге къалай байламлы болгъанларын кёргюзтюрге итинебиз, – дегенди Лейля ушагъыбызны чегинде.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Спорт

Жерлешибизни маукел хорламы

Кёп болмай Нальчикде пятиборьени арасында биринчи кере джиу-джитсудан Къабарты-Малкъарны чемпионаты бла биринчилиги болгъанды. Анга 12-18 эм 6-12 жыллары болгъан спортчула къатышхандыла. Анда Къабарты-Малкъар къырал университетни келечиси Темуккуланы Азамат биринчи жерге тийишли болгъанды.

Ол, юч тюбешиуде да хорлап, турнирни ахырында биринчи жерге чыкъгъанды. Анга кёре жуукъ заманда Шимал-Кавказ федерал округну чемпионатында кючюн сынаргъа онг тапханды.

Эсге сала айтсакъ, Азамат педагогика, психология эм физкультура-спорт билим бериу институтну «Педагогика билим бериу» бёлюмюню ючюнчю курсунда окъуйду. ММА-ны Къабарты-Малкъарда федерациясыны президенти, фахмулу тренер Залим Пшуковну къолунда жарау этеди.

Европаны чемпионатына тюшерге итинип

Новосибирскде Совет Союзну Жигити Александр Аксёновну хурметине грек-рим тутушуудан бешинчи халкъла аралы эришиу бардырылгъанды. Анга Россейни 40 регионундан бла 9 тыш къыралдан эм кючлю гёжефле къатышхандыла.

Андан республикабызны келечилери 5 майдал бла къайтхандыла. Кеслерини ауурлукъ къауумларында «алтынланы» Локияланы Жамболат, Ауэс Гонибов бла Марат Кампаров алгъандыла. «Доммакъла» бла Виталий Кабалоев, Салим Казмахов саугъаланнгандыла.

Быйыл бу эришиуге энчи даража берилгенди – ол Европаны 2027 жылда чемпионатына айырыу турнирледен бириди, анга кёре уа анда хорлам уллу магъананы тутады.

Аслам майдал бла къайтхандыла

Орёл шахарда каратени бир тюрлюсюнден дунияны биринчилиги бла чемпионаты ётгендиле. Алада чемпион ат ючюн 31 къыралдан 4 мингден аслам спортчу сермешгендиле.

Быллай уллу эришиуде республикабызны келечилери 53 майдал алгъандыла. Чемпионатда эм кючлюлени санына Ромзес Жуков, Рахайланы Салим, Темирлан Баксанов, Мамайланы Рамазан, Беслан Хутов, Эльдар Урусбиев, Владислав Федоренко, Беслан Хутов киргендиле. Бу жыл сан къауумда спортчуларыбыз дагъыда 2 кюмюш бла 7 доммакъ майдалгъа ие болгъандыла.

Биринчиликде Шахмырзаланы Амин, Хапаланы Эмиль, Гыжгыланы Эльхан, Хасан Карданов, Алим Асеев эм башхала саугъаланнгандыла.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Электрокюч

Къыш суукъкълагъа хазырды

Кёп болмай «Россети Северный Кавказ» – «Каббалкэнерго» биргиуню ишчилери къыш суукъланы аллында Черек районда ток чыбыкълагъа (ЛЭП) ремонт этгендиле. Саулай алып айтханда, тийишли техника жумушланы тамамларгъа 2,5 миллион сом бёлюннгенди.

Сагъынылгъан энергообъектни уллулугъу 6,5 километр чакълы барды. Ол Тёбен Черекни огъартын орналгъан каскадындан токну ара объектине жибереди, аны бла Аушигер бла Къашхатау гидроэлектростанцияланы бирге къошады. Андан сора да, 110 кВ ток берген ыз Нальчикде 27 минг адамны бла 41 социал магъаналы учреждениляны, ол санда больница шахарны электрокюч бла жалчытхан подстанциягъа ток берген юч ыздан бириди.

Ишлени кезиуюнде специалистле 6,3 километр чакълы бирде буздан бла элиядан къоруулагъан темир жипни жангыртхандыла. Андан сора да, 1,1 гектарда электрокюч объектге чырмау салгъан терекледен бла юлкюледен тазалагъандыла.

Эсге сала айтсакъ, тийишли ишле «Каббалкэнерго» биргиуню энергокюч объектлени техника болумларын игилендириу жаны бла программасыны чеклеринде тамамланнгандыла.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Жангычылыкъ

Ачыкълыкъ, низамлыкъ да жалчытылынырча

Быйылны 30 октябринде Россейни Правительствосуну 1396-чы номерли бегими кючюне киргенди. Анга кёре туристле къырал жумушланы порталында энчи кабинетлеринде туризм жолоучулукъларыбла байламлы къаллай тюрлениуле болгъанларын кёраллыкъдыла, деп билдириледи республиканы Курортла эм туризм министерствосуну МАХ-да каналында.

Туроператорла къурагъан жолоучулукъларыны юслеринден «Электрон путёвка» деген къырал информация системагъа билдирирге борчлудула, андан а билдириуле порталгъа жибериледиле. Инсанлагъа солуулары бла байламлы этилген келишимлерин, анга кийирилген тюрлениулени эсепде жангыз да «Электрон путёвка» системада угъай, къырал жумушланы порталында да тутаргъа онг чыкъгъанды. Ол туроператорланы жууаплылыкъларын да ёсдюреди, билдириулени заманында жиберирлерине, тауусулгъан келишимлени бузулмазларына себеплик этеди.

Алай бла жангычылыкъ туризмде ачыкълыкъны, жолоучуланы эркинликлерин да сакъларгъа болушурукъду.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Эсде тутуу

Аушхан нёгерлерини юйюрлерин жокълагъандыла

Ич ишле органлада къуллукъ этгенлени кюнюнде жолда жюрюуню къоркъуусузлугъу ючюн жууаплы болгъан инспекторлары борчларын толтура туруп ёлтюрюлген нёгерлерини юйюрлерин жокълагъандыла. Аланы жуукълары бла ушакъла этгендиле, жашау болумларын, къаллай болушлукъ керекли-син соргъандыла. Законлукъ ючюн жан берген жигитлени юйюрлерине къайгъыруулукъ нёгерлерини аллында сыйлы борчлары болгъанын айтхандыла.

- Сиз полициячыланы уллу юйюрюню кесеги болгъанлай къаллыкъсыз,-деп, инспекторла саулукъ, кюч, жюрек ырахатлыкъ тежегендиле.

Аушхан полициячыланы жуукълары право низамны сакълаучуладан къайгъырыулукъну, болушлукъну сезгенлей тургъанларын белгилегендиле.

Бу тёре ич ишле органлада къуллукъ этгенле бир уллу юйюр болгъанларын, жигитлени атлары ёмюрлеге сакъланнганларыны белгиси болгъанды.

УФСИН

Жандауурлукъ бирлешдиргенди

Нальчикни 7-чи номерли школунда жандауурлукъ иш къуралгъанды: кюз арты ярмаркадан тюшген ахча энчи аскер операциягъа къатышханлагъа жиберилгенди.

Окъуучула, ата-аналары бла юйлеринде тюрлю-тюрлю татлы ашарыкъла, илляула, башха затла хазырлагъандыла. Аладан тюшген ахчаны уа ала Битеуроссей халкъ фронтну «Хар не да Хорлам ючюн» фондуна ашыргъандыла.

Жандауурлукъ жумушлагъа кеслерини юлюшлерин УФСИН-де къуллукъ этгенле да къошхандыла. Управленияны эмда уголовный-толтуруучу инспекцияны келечилери школчула хазырлагъан затланы сатып алгъандыла эмда аланы башламчылыкълары ючюн ыразылыкъларын айтхандыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Заранлы хансла

Битимлеге, адамгъа да къоркъуулуду

Россельхознадзорну Шимал Кавказда управлениясы саулай регионда, ол санда Къабарты-Малкъарда да, фитосанитар болумгъа дайым кёз-къулакъ болгъанлай турады. Ведомствону келечилери тинтиуле бардыргъан кезиуде заранлы битимле къалайда эмда къаллай бир ёсгенлерин тохташдырадыла, аны бла байламлы эсгертиуле да этедиле.

Сёз ючюн, быйыл фитосанитар тинтиуле 332 минг гектарда бардырылгъандыла эмда 3100 чакълы юлгю алынгъанды. Эсеплеге кёре, 15 карантин жер ачыкъланнганды. Саулай алып айтханда, аланы уллулукълары 12 289 гектарда минг гектаргъа жетеди.

Ведомствода билдиргенлерича, жерчиликде урунганла, бахчалары болгъанла да аланы тийрелеринде ёсген амброзияны къырып кетерирге борчлудула. Федерал законодательствогъа тийишлиликде, биригиуле, энчи иелиле да жерлеринде карантин битимлени кеслери къурутургъа борчлудула.

Россельхознадзорну Шимал Кавказда региона аралы управлениясында заранлы хансны биригип къурутмаса, уллу хайыр болмазлыгъын предприятияланы, организацияланы, энчи иели мюлклени таматаларына эм арбазлада жашагъанланы да эслерине саладыла.

Биржыллыкъ битимни тамырлары жер тюбюне тёрт метр теренине киредиле, кеси уа эки метр чакълы бийикге ёседи. Быллай кючлю битим тёгерекдеги хансланы терк окъуна онгларын алгъаны да сейир тюйюлдю. Баш жаны уа кенг жайылып, тёгерекде ёсген хансланы кючлерин алады. Ол жерни витаминлерин, суугун да кесине тартады. Аны себепли къатында башха битимле терк азаядыла.

Чакъгъан кезиуюнде - август-октябрь айлада - букъусу беш минг метр бийикликге кётюрюледи эм аны тёгерекгедиле басмалайдыла. Адам а аны телефон бла суратха тюшюрюп, ачхасын счётундан ол кёргюзтген жерге жиберсе, ол хыйлачыланы хуржунларына тюшерикди.

Быллай QR-кодланы дагъыда бир осал энчиликлери барды: ала къуру ачха кёчюрюуде хайырланылмай, жалгъан сайтлагъа да элтирге боллукъдула: адамны юсюнден информация жыйгъан, банк счётларына жол ачхан, заранлы приложенияла орнатхан. Аны себепли квитанция сизде не аз да ишеклик къозгъаса, аны бир жанына кетеригиз, сёз ючюн, коммунал неда жашау журт жумушла бла жалчытхан организацияны сайты терс жазылып эсе. Алай, эс бурмай, тёлеп къойгъан эсегиза, мычымай банкга сёлешип, картагъызны хайырланыуну тыярларын тилегиз. Сора полициягъа ишни болушун билдирирге керекди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Эгсертиу

Хыйлачыла жалгъан квитанцияла жибередиле

Адамланы алдап, коммунал жумушла ючюн борчланы, сора налогланы неда тазирлени тёлетирик сылтау бла хыйлачыла жалгъан квитанцияла жиберирге тюзелгендиле. Аны юсюнден Россейни МВД-сы билдиргенди, дегендиле Къабарты-Малкъарда МФЦ-да.

Аманлыкъчыла аллай квитанцияланы адамланы почта орунларында къоядыла. Тёлеуню женгил жиберирча ол къагъытланы юслеринде QR-кодла басмалайдыла. Адам а аны телефон бла суратха тюшюрюп, ачхасын счётундан ол кёргюзтген жерге жиберсе, ол хыйлачыланы хуржунларына тюшерикди.

Быллай QR-кодланы дагъыда бир осал энчиликлери барды: ала къуру ачха кёчюрюуде хайырланылмай, жалгъан сайтлагъа да элтирге боллукъдула: адамны юсюнден информация жыйгъан, банк счётларына жол ачхан, заранлы приложенияла орнатхан. Аны себепли квитанция сизде не аз да ишеклик къозгъаса, аны бир жанына кетеригиз, сёз ючюн, коммунал неда жашау журт жумушла бла жалчытхан организацияны сайты терс жазылып эсе. Алай, эс бурмай, тёлеп къойгъан эсегиза, мычымай банкга сёлешип, картагъызны хайырланыуну тыярларын тилегиз. Сора полициягъа ишни болушун билдирирге керекди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш ред. орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш ред. орунбасары)
КЕТЕНЧИЛАНЫ Зульфия (жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**, жууаплы секретарь – **40-28-97**, секретариат – **40-93-62,** корректорла, специалистле – **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02,** экономика – **42-66-73**, культура – **42-66-76,** социал ишле – **42-75-82**, курортла, туризм эм спорт – **40-39-93,** окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – **42-37-94,** сурат алыучу – **40-59-18,** энчи корреспондент – **42-68-72,** операторла – **42-66-85.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла. Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады – **геюрге, орта, шабат** кюнледе.
Багъасы 13 сомду.

Газетни басмагъа “КъМР-Медиа” ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет “Издательство “Южный регион” ООО-ну типографиясында басманнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федерал Управлениясы жууаплыды.
Телефон: **76-01-21**

Тиражы **1616** экз. Заказ № **2471**

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Таппасханланы Аминат – дежурный редактор; Геляланы Валентина (1,2-чи бетле), Баллиланы Феруза (3-чю бет), Бийчеккуланы Жаннета (4-чю бет) – корректорла.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5.

Электрон почта:
elbor_50@mail.ru